

УДК 373.3.016:613
DOI 10.5281/zenodo.2643127

В. Г. Бутенко
ORCID ID 0000-0002-3578-8147

Н. М. Павлущенко
ORCID ID 0000-0002-7010-816X

О. С. Білер
ORCID ID 0000-0001-9969-3289

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті здійснено аналіз сутності проблемного навчання, висвітлено необхідність використання проблемного навчання на уроках «Основи здоров'я» в початковій школі. Зіставлення основних характеристик проблемного навчання дало змогу розкрити його недоліки та переваги. Визначено етапи проблемного вивчення матеріалу. Встановлено, що першим етапом є створення проблемної ситуації, усвідомлення суперечностей у навчальному матеріалі, який вивчається; другим етапом схарактеризовано організацію, обміркування проблеми та її формулювання, тобто формулювання проблемної задачі; третім етапом означено організацію пошуку формулювання гіпотези, висування гіпотези, яка пояснює досліджувану освітню проблему; четвертим етапом з'ясовано організацію верифікації (перевірки) гіпотези шляхом експерименту, вирішення завдань, наукового пошуку; п'ятим етапом сформульовано організацію узагальнення результатів попередніх дій, використання здобутих знань на практиці, аналіз отриманих результатів та формулювання висновків, використання їх у практичній діяльності. Встановлено, що проблемна ситуація є засобом формування інтересу молодших школярів до вивчення матеріалу. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» в початковій школі, а саме: активізація мотивації та інтересу до навчання з використанням проблемних ситуацій; забезпечення емоційного контакту між педагогом і учнями, створення довірливої атмосфери під час застосування проблемних ситуацій; надання переваги наочному способу створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я»; спрямування створення проблемних ситуацій на формування у молодших школярів власної гідності та самоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості себе та інших.

Ключові слова: *проблемне навчання, проблемна ситуація, курс «Основи здоров'я», початкова школа, молодші школярі, педагогічні умови.*

Постановка проблеми. Перед сучасною початковою школою постає завдання з організації освітнього процесу, орієнтованого на ґрунтовну підготовку, цілісний гармонійний розвиток та особистісне зростання здобувачів початкової освіти. У цьому контексті важливе значення надається проблемному навчанню, яке є одним із основних засобів активізації розумової діяльності і сприяє активному й продуктивному засвоєнню вагомих знань про предмети, взаємозв'язки та закономірності, інтенсивному розвитку самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей молодших школярів. Основним феноменом проблемного навчання є проблемна ситуація, тобто виникнення і вирішення протиріч між уже відомим і новим знанням.

Сучасна система початкової освіти має на меті виховання здорової особистості, яка дбає про власне здоров'я та здоров'я оточуючих, прагне вести здоровий спосіб життя. Саме це завдання вирішує новий інтегрований предмет «Основи здоров'я», що за змістом об'єднує питання здоров'я та безпеки життєдіяльності на основі діяльнісного підходу. Використання проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» сприятиме активному засвоєнню учнями здоров'язбережувальних знань, формуванню прийомів дослідницької

пізнавальної здоров'язбережувальної діяльності, залученню до наукового пошуку, творчості, вихованню потреби в здоров'ї як важливій життєвій цінності.

Аналіз актуальних досліджень свідчить про те, що досвід організації проблемного навчання накопичувався в світовій практиці протягом багатьох десятиліть. Розробці методики й технології проблемного навчання значною мірою сприяли наукові праці дослідників у галузі психології – Ю. Бабанського, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна та ін. У науково-педагогічній літературі це питання знайшло своє відображення в роботах відомих педагогів-науковців – Т. Ільїної, А. Матюшкіна, Г. Селевко та ін., у працях яких висвітлюються сутність, основні поняття і зміст методів проблемного навчання. Застосування проблемного навчання як методу організації навчальної діяльності учнів висвітлено в роботах І. Дорно, Л. Момот, А. Фурмана, В. Юровчика та ін. Використання і створення проблемного навчання у викладанні курсу «Основи здоров'я» в умовах модернізації сучасної освіти розкрито в дослідженнях Л. Пістрюги, Л. Погорелової, А. Прадюх, Л. Сливки, Л. Стельмах та ін. Проте, створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» в початковій школі практично не висвітлено в науковому доробку науковців.

Мету статті вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Введення в освітній процес початкової школи нового інтегрованого курсу «Основи здоров'я» обумовлено не тільки наявністю негативної медико-демографічної ситуації та несприятливою тенденцією щодо показників стану здоров'я дитячого населення, але й усвідомленням того, що здорові діти є більш успішними в навчанні та інших сферах життя. Сучасні дослідники (В. Оржеховська [4], С. Павко [5]) стверджують, що найбільш придатними для оволодіння необхідними знаннями з предмету «Основи здоров'я» є пояснювально-ілюстративні та інформаційні способи навчання. У них закладено вироблені практикою такі прийоми роботи вчителя і учнів, при застосуванні яких основну роль відігравав учитель, що передавав знання учням. Останні мали сприймати і запам'ятовувати готову інформацію, не докладаючи ніяких зусиль для самостійного здобуття знань на уроці. Це породжувало пасивні шаблонні форми занять і не сприяло розвитку інтересу до навчання, не збуджувало творчої можливості учнів.

У зв'язку з цим, педагогічна теорія і шкільна практика працює над розробкою різних способів активізації освітнього процесу, наданням самостійності учням в освітній діяльності, здійснює пошуки дослідницького підходу до вивчення курсу «Основи здоров'я». Для досягнення мети предмету, а саме: формування в молодших школярів свідомого ставлення до власного здоров'я, оволодіння навичками здорового способу життя та безпечної для здоров'я поведінки, важливо, щоб у процесі навчання основне місце посідала проблема розвитку мислення, де пріоритетна роль належить проблемному навчанню.

Наукове осмислення досліджуваної проблеми передбачає аналіз сутності методу проблемного навчання. Інтегруючи підходи науковців [1; 6; 7 та ін.] до визначення сутності можемо констатувати, що головне в проблемному навчанні – пошукова діяльність, пошук способів (підходів, шляхів, методів) вирішення визначеної проблеми. Цей пошук здійснюється в проблемному викладі (поясненні) матеріалу, пошукової (евристичної) бесіди, вирішенні пізнавальних або практичних завдань, дослідницької освітньої роботи. Всі види проблемного навчання розрізняються між собою не тільки за формою, а й за сутністю. Істотною їх відмінністю є ступінь розумової самостійності і активності учнів в процесі оволодіння знаннями і вміннями. В цілому метод проблемного навчання заснований на логічному мисленні, систематичному використанні аналізу і синтезу в їх взаємозв'язку і спрямований на вивчення істотних зв'язків і відносин між предметами і явищами. А пошук істотного, логічне мислення – це провідні умови злиття освіти і виховання в єдиний процес, умови розвитку інтелектуальних здібностей та інтересів учнів.

Базуючись на визначеннях науковців (І. Лернера, М. Махмутової, О. Медведюк, Г. Селевко, О. Топузова, А. Фурман, Л. Шуришиної, М. Швардак) категорія «проблемне навчання» нами сформульована як навчання, в якому знання не подаються в готовому для засвоєння вигляді, а є предметом пошуку – спільного з педагогом або самостійного, стимулюючи активність і інтерес, розвиваючи пошукові вміння і навички.

На підставі аналізу результатів дослідження можемо стверджувати, що проблемне навчання має як позитивні сторони так і певні недоліки. Його не завжди можна використовувати через складність матеріалу що вивчається, непідготовленість суб'єктів освітнього процесу. На нашу думку, це пов'язано, по-перше, зі зниженням рівня цілеспрямованої мотивації освітньої діяльності вчителів, по-друге, спадом мотивації освітньої діяльності учнів. Зіставимо основні характеристики проблемного навчання, визначивши його недоліки та переваги, які подані в таблиці 1.

Таблиця 1.

Недоліки та переваги проблемного навчання

Недоліки проблемного навчання	Переваги проблемного навчання
Має обмежений рівень, не містить постійної основи використання проблемного навчання при формуванні предметних вмінь і навичок учнів (на відміну від інших методів).	Інтенсивно розвиває мислення учнів, змінює стиль мислення від репродуктивного до продуктивного, творчого; змінюється характер запам'ятовування знань (активний пошук).
Вимагає великих витрат часу для засвоєння одного і того ж обсягу знань, ніж інші типи навчання.	Змінюються функції вчителя: від передачі готових знань – до стимулювання пізнавальних інтересів учнів, виробленню умінь застосовувати знання на практиці.
Слабка керованість освітнім процесом вчителями.	Змінюються взаємини вчителя та учнів: від передачі знань і їх запам'ятовування – до творчого взаєморозуміння, спільного пошуку знань.
Непідготовленість вчителів до створення проблемного навчання.	Переміщення центру ваги від вчителя як головного активіста в освітньому процесі до учнів, як головній фігурі, більш зацікавлених в отриманні знань.
Труднощі управління, контролю, оцінювання пізнавальної діяльності учнів.	Розвиток навичок самоосвіти. Формування певного світогляду учнів. Формування особистісної мотивації. Розвиток відповідальності, критичності, самокритичності. Формування активної особистості. Розвиток інтересу до навчальної роботи.

Аналізуючи таблицю 1 можна стверджувати, що проблемне навчання є одним із далекосяжних способів навчання, не дивлячись на виявлені недоліки. Разом з тим, проблемне навчання перекикається з вимогами сьогодення: навчати досліджуючи, досліджувати навчаючи. Висування творчої пізнавальної мети, чітка організація процесу досягнення визначеної мети дозволить формувати креативну особистість, реалізувати одне із пріоритетних завдань освітньої діяльності педагога.

Як свідчить М. Махмутов [3], проблемне вивчення матеріалу містить п'ять етапів. *Перший етап* полягає у створенні проблемної ситуації та усвідомленні суперечностей у навчальному матеріалі, що вивчається. Проблема ситуація розглядається засобом формування інтересу молодших школярів до визначеного питання та поштовхом до пошуку шляхів його вирішення. Погоджуючись із дослідником, Н. Герлун [2] зазначає, що однією з необхідних умов створення проблемної ситуації – навчити учнів бачити і вирішувати проблему. Вчитель повинен домагатися, щоб кожен учень сприйняв проблему і усвідомив її на уроці, а для цього регулярно готувати його до сприйняття і осмислення проблеми.

Це означає, що учні повинні:

- а) бачити проблему, тобто сприймати суперечливу інформацію;
- б) виокремлювати неузгоджені судження, несумісну інформацію, порівнювати, протиставляти, визначати їх зв'язки;
- в) формулювати проблему, тобто словесно виражати її у формі запитання, завдання.

У ході вирішення проблемної ситуації необхідно давати учням орієнтири у вигляді проблемних завдань, які поступово знімаються при переході на більш високі рівні проблемності в навчанні. Це є початком реалізації *другого етапу* проблемного навчання – формулювання проблемної задачі. На думку М. Швардак [8], проблемна задача – це велика навчально-пізнавальна задача (завдання), що вимагає аналізу і знаходження способів і прийомів її вирішення. Вона передбачає постановку наступних питань: як вирішити поставлене протиріччя? Чим це пояснити? Серія подібних питань модифікує проблемне завдання в одну з моделей пошуків вирішення. Науковець О. Топузов [7] виділяє кілька структурних елементів таких задач:

- 1) відомий факт, приклад, ситуація, взята з освітньої практики школи, в якій перебуває учень;
- 2) невідомий компонент – сама проблема, яка закладена в цій ситуації;
- 3) вимога завдання (аналіз сформованої ситуації, пошук оптимальних прийомів і способів її дозволу).

На *третьому етапі* проблемного вивчення матеріалу здійснюється пошук, формулювання і висування гіпотези досліджуваної навчальної проблеми. Перевірка сформульованих гіпотез відбувається з допомогою учителя і передбачає включення учнів в активну розумову діяльність.

Розбираючи результати перевірки гіпотез, здійснюючи відбір і підтвердження гіпотез на *четвертому етапі* проблемного навчання, учитель разом з учнями відбирає ту гіпотезу, яка доведена без жодної наукової помилки.

П'ятий етап констатує аналіз отриманих результатів, організацію узагальнення результатів міркувань та застосування здобутих знань на практиці.

Аналізуючи послідовність етапів проблемного вивчення матеріалу маємо зазначити, що при проблемному навчанні нові знання учень отримує не в готовій формі, а в результаті власної розумової праці, вони є його власним відкриттям, продуктом його розумової діяльності.

У процесі педагогічного дослідження нами були виявлені педагогічні умови створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» в початковій школі, які подані на рисунку 1.

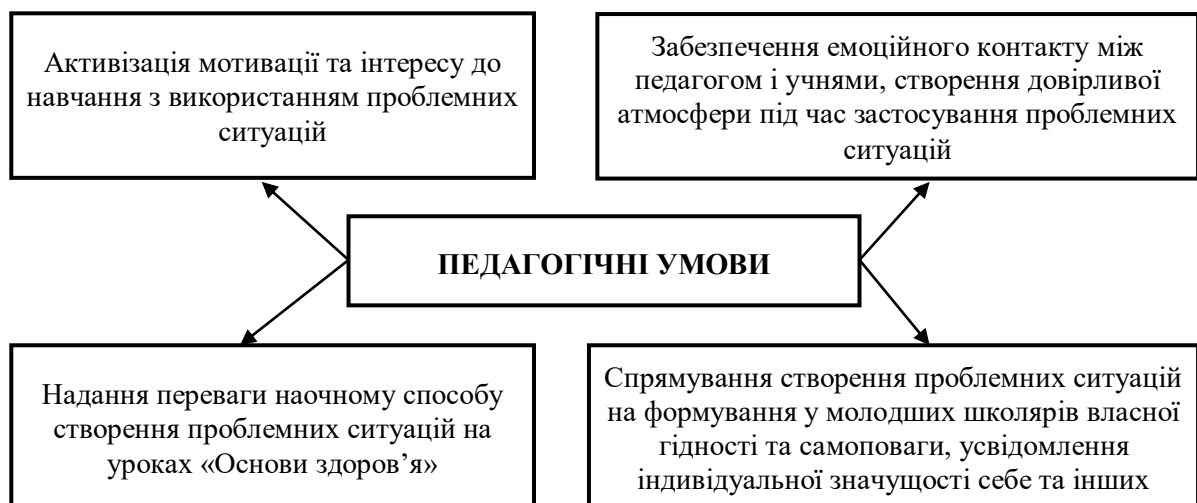

Рис. 1. Педагогічні умови створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» в початковій школі

Одну із ключових позицій педагогічних умов займає активізація мотивації та інтересу до процесу навчання з використанням проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» у молодших школярів. Найбільшу мотивацію у дітей окресленого віку має та діяльність, яка викликає надзвичайно сильні та яскраві позитивні емоції, а також додає у їх життя радість і задоволення. Відповідно важливо створювати проблемні ситуації на уроках «Основи здоров'я» таким чином, щоб діти отримували якомога більше позитивних вражень, емоцій і почуттів. Кожен урок доцільно організовувати так, щоб він був яскравим і різноманітним, насиченим і змістовним, щоб кожна дитина з нетерпінням чекала наступної зустрічі. Для реалізації означеної педагогічної умови варто долучати учнів до створення навчальних проектів на уроках «Основи здоров'я». Погоджуючись із Л. Бодько [1] стверджуємо, що метод проектів має великі переваги в реалізації особистісно-орієнтованого навчання молодших школярів, порівняно з іншими методами. Відтак, у процесі застосування методу проектів на уроках «Основи здоров'я» здійснюється максимальний вплив на розвиток і самореалізацію особистості, що базується на гуманізмі, повазі до кожного учня, створенні позитивного настрою, спрямованого не лише на оволодіння здоров'язбережувальною компетентністю, а й на духовний розвиток учнів. Реалізація методу проектів веде до зміни ролі вчителя, його позиції, оскільки з носія готових знань він перетворюється в незалежного консультанта та організатора пізнавальної здоров'язбережувальної діяльності молодших школярів. Крім того змінюється роль учнів у навчанні, вони стають активними учасниками освітнього здоров'язбережувального процесу, тому відбувається розвиток конструктивного критичного мислення, яке важко сформулювати у процесі традиційної системи навчання. Також метод проектів дає можливість виховувати таку важливу якість особистості, як колективізм, що розвивається лише в діяльності і не може бути засвоєний вербально. Це стосується, в першу чергу, групових проектів, де працює невеликий колектив, і в процесі спільної діяльності виникає й спільний продукт [1].

Наступною педагогічною умовою ефективної реалізації створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» у молодших школярів є забезпечення емоційного контакту між педагогом і учнями, створення довірливої атмосфери під час застосування проблемних ситуацій на уроках основи здоров'я у молодших школярів. Побудова емоційно-довірливих відносин між педагогом і дітьми, створення емоційно-сприятливої атмосфери у колективі учнів виступає надзвичайно важливим фактором у досягненні поставлених цілей і завдань освітньої діяльності. Наявність довіри до педагога формує в учнів відчуття безпеки та психологічного комфорту, що слугує підґрунтям для успішного здійснення активізації резервних й адаптивних можливостей дитячого організму. Це вміння, будучи надзвичайно ефективним засобом налагодження довірливої атмосфери педагогічної взаємодії, дозволяє створити умови для емоційно-психологічного розкріпачення дітей та встановлення своєрідного емоційного «місточка» між педагогом та дітьми. Варто уникати звертання до дітей на підвищених інтонаціях і в наказовому тоні. Інтонація, з якою педагог звертається до дітей, має бути м'якою, ніжною, лагідною, кажучи одним словом – милозвучною. Задля цього педагог має проаналізувати свій внутрішній стан, якомога швидше позбутися будь-якої агресії чи роздратування, бажання вирішити все через крик. Лише педагог, який перебуває в гармонійному стані, здатен викликати у дітей відповідний резонанс, тобто мати з педагогом одночасний зв'язок як обмін інформацією.

Надання переваги наочному способу створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я», що є дуже важливою педагогічною умовою навчання на оздоровчо-розвивальній основі. Уроки «Основи здоров'я», володіють надзвичайно потужною силою впливу на емоційний світ учня, його підсвідомі процеси. Говорити про здоров'я не завжди є доречно і дітям потрібне здоров'я, а не розмови про нього. Тому важливо при створенні проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» залучати всі можливі методи прийоми та засоби наочності для досягнення цілей навчання. Наочний спосіб створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» доречно реалізовувати шляхом підбору та реалізації такого типу проблемних ситуацій, які можна застосувати або продемонструвати в

реальному житті учнів. Важливими критеріями добору такого навчального матеріалу, який доцільно засвоювати в процесі пошукової діяльності молодших школярів, є: зв'язок нового з раніше засвоєним матеріалом; можливість логічного членування навчального матеріалу на чіткі кроки та елементарні завдання; наявність протиріччя між опорними і новими знаннями; готовність школярів до участі і в пошуковій діяльності.

Наступною педагогічною умовою виступає спрямування створення проблемних ситуацій на формування у молодших школярів власної гідності та самоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості себе та інших. На практиці проблемного навчання вчителі більше уваги приділяють учням, які мають досить високий рівень розвиненості здібностей і задатків. Відповідно, педагогу набагато легше і простіше задіяти у проблемному навчанні найздібніших і розвинених дітей. Учні ж, які мають середній або низький рівень дуже часто залишаються поза належною увагою вчителя. Брак і обмеженість часу на підготовку дітей до чергового уроку із застосуванням проблемних ситуацій підносить здібних і повністю нівелює інших дітей. Саме тому однією із важливих вимог ефективності створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» в особистісному аспекті є різномірне (диференційоване) ставлення до всіх дітей, незалежно від рівня розвиненості тощо. Реалізацію диференційованого підходу варто здійснювати шляхом підвищення складності здоров'язбережувальних завдань та регулювання кількості додаткової інформації.

Висновки. Таким чином, реалізація визначених педагогічних умов створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» у початковій школі впливає на: рівень якості оволодіння молодшими школярами навчальним матеріалом щодо здорового способу життя та здоров'язбереження; забезпечення можливостей його раціонального використання в умовах повсякденної діяльності; рівень сформованості пізнавальної самостійності, потреб та інтересів учнів, бажання вчитися.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів дослідження створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» в початковій школі. Подальшої розробки потребують особливості формування елементів дослідницьких вмінь молодших школярів у системі створення проблемних ситуацій на уроках «Основи здоров'я» в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бодько, Л. (2013). Метод проєктів як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання. Теорія і практика виховання особистості. Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%91%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BA/Downloads/Psh_2013_10_3.pdf. (Bodko, L. (2013). Method of projects as a means of implementing person-oriented learning. The theory and practice of upbringing of the personality Retrieved from: file:///C:/Users/%D0%91%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BA/Downloads/Psh_2013_10_3.pdf).
2. Герлун, Н. (2006). Проблемне навчання як засіб формування пізнавальних творчих здібностей учнів. Директор школи, 27, 17–23. (Herlun, N. (2006). Problem learning as a means of forming students' cognitive creative abilities. School Director, 27, 17–23).
3. Махмутов, М. І. (1977). Организация проблемного обучения в школе. Минск. (Makhmutov, M. I. (1977). Organization of problem education at school. Minsk).
4. Оржеховська, В. М. (2011). Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошук. Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки, 4, 29–31. (Orzhekhovska, V. M. (2011). Health-saving education and upbringing: problems, search. Scientific notes of NSU named after M. Gogol. Psychological and pedagogical sciences, 4, 29–31).
5. Павко, С. (2010). Методичні аспекти позакласної навчальної роботи з предмету «Основи здоров'я». Безпека життєдіяльності, 10, 24–26. (Pavko, S. (2010). Methodological aspects of extracurricular educational work on the subject "Fundamentals of Health". Life Safety, 10, 24–26).

6. Соломахо, Э. П., Бахтиулова, Л. Б. (2015). Проблемное обучение: сущность и перспективы. Режим доступа: http://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/1910/1/vestnik_40_15.pdf. (Solomakho, E. P., Baktiulova, L. B. (2015). Problem teaching: essence and perspectives. Retrieved from: http://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/1910/1/vestnik_40_15.pdf).
7. Топузов, О. (2005). Реалізація проблемного підходу на уроках. Рідна школа, 12, 28–30. (Topuzov, O. (2005). Implementation of the problem approach at the lessons. Native school, 12, 28–30).
8. Швардак, М. В. (2017). Проблемне навчання в умовах сучасної школи. Фізико-математична освіта: науковий журнал, 1 (11), 124–127. (Shvardak, M. V. (2017). Problem learning in a modern school. Physical and Mathematical Education: Scientific Journal, 1 (11), 124–127).

Бутенко В. Г., Павлущенко Н. Н., Билер О. С. Педагогические условия создания проблемных ситуаций на уроках «Основы здоровья» в начальной школе.

В статье проведен анализ сущности проблемного обучения, освещена необходимость использования проблемного обучения на уроках «Основы здоровья» в начальной школе. Сопоставление основных характеристик проблемного обучения позволило вскрыть его недостатки и преимущества. Определены этапы проблемного изучения материала. Установлено, что первым этапом является создание проблемной ситуации, осознание противоречий в учебном материале, который изучается; вторым этапом охарактеризовано организацию, обдумывание проблемы и ее формулировка, то есть формулировка проблемной задачи; третьим этапом отмечено организацию поиска формулировки гипотезы, выдвижение гипотезы, объясняющей исследуемую образовательную проблему; четвертым этапом выяснено организацию верификации (проверки) гипотезы путем эксперимента, решения задач, научного поиска; пятым этапом сформулировано организацию обобщения результатов предыдущих действий, использования полученных знаний на практике и анализ полученных результатов, формирование выводов, использования их в практической деятельности. Установлено, что проблемная ситуация является средством формирования интереса младших школьников к изучению материала. Теоретически обоснованы педагогические условия создания проблемных ситуаций на уроках «Основы здоровья» в начальной школе, а именно: активизация мотивации и интереса к учебе с использованием проблемных ситуаций; обеспечение эмоционального контакта между педагогом и учениками, создание доверительной атмосферы при применении проблемных ситуаций; предпочтение наглядного способа создания проблемных ситуаций на уроках «Основы здоровья»; направления создания проблемных ситуаций на формирование у младших школьников собственного достоинства и самоуважения, осознание индивидуальной значимости себя и других. Реализация определенных педагогических условий создания проблемных ситуаций на уроках «Основы здоровья» в начальной школе влияет на: уровень качества овладения младшими школьниками учебным материалом по здоровому образу жизни и здоровьесбережению; обеспечение возможностей его рационального использования в условиях повседневной деятельности; уровень сформированности познавательной самостоятельности, потребностей и интересов учащихся, желание учиться. Проведенное исследование не исчерпывает всех аспектов проблемы создания проблемных ситуаций на уроках «Основы здоровья» в начальной школе. Дальнейшей разработки требуют особенности формирования элементов исследовательских умений младших школьников в системе создания проблемных ситуаций на уроках «Основы здоровья» в начальной школе.

Ключевые слова: проблемное обучение, проблемная ситуация, курс «Основы здоровья», начальная школа, младшие школьники, педагогические условия.

Butenko V. H., Pavlushchenko N. M., Bilier O. S. Pedagogical conditions for creation of problem situations at the lessons of “Fundamentals of Health” in primary school.

The article analyzes the essence of problem learning, highlights the necessity of using problem-based learning at the lessons of “Fundamentals of Health” in primary school. Comparison of the main characteristics of problem learning enabled to reveal its shortcomings and advantages. The stages of problem study of the material are determined. It is established that the first stage is creation of a problem situation, awareness of the contradictions in the material that is being studied; the second stage describes organization, thinking about the problem and its formulation, that is, formulation of the problem task; the third stage is to organize the search for the hypothesis, putting forward the hypothesis, which explains the problem under investigation; the fourth stage has identified organization of verification of the hypothesis in the process of experiment, solving tasks of scientific search; the fifth stage has formulated organization of generalization of the results of previous actions, the use of knowledge gained in practice, analysis of the results and formulation of conclusions, their use in practice. It is established that problem situation is a means of forming the interest of junior schoolchildren in studying the material. The pedagogical conditions for creation of problem situations at the lessons of “Fundamentals of Health” in primary school are theoretically substantiated, namely: activation of motivation and interest in learning using problem situations; providing emotional contact between the teacher and students, creating an atmosphere of trust when applying problem situations; giving preference to a visual way of creating problematic situations at the lessons of “Fundamentals of Health”; directing creation of problem situations for the formation of dignity and self-esteem in junior schoolchildren, awareness of the individual significance of oneself and others. Implementation of defined pedagogical conditions for creation of problem situations at the lessons of “Fundamentals of Health” in primary school influences: the level of quality of mastering educational material in relation to healthy lifestyle and healthcare by junior schoolchildren; providing possibilities of its rational use in conditions of everyday activities; the level of formation of cognitive autonomy, the needs and interests of students, the desire to learn. The study does not exhaust all the aspects of research of problem situations creation at the lessons of “Fundamentals of Health” in primary school. Further development requires the issue of formation of elements of research skills of junior pupils in the system of problem situations creation at the lessons of “Fundamentals of Health” in primary school.

Key words: problem learning, problem situations, lessons of “Fundamentals of Health”, primary school, junior pupils, pedagogical conditions.

УДК 372.362+373.24

DOI 10.5281/zenodo.2643142

О. І. Гаврило

ORCID ID 0000-0001-8260-1448

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

**ЕКОЛОГІЧНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

У статті розглянуто питання організації екскурсій у природу для старших дошкільників як особливої форми екологічного виховання. Актуальність даної проблеми постала у зв'язку із загостренням екологічної кризи та необхідністю змінити ставлення людей до природного оточення з прагматичного на екоцентричне. Починати розв'язання цих завдань варто з дошкільного дитинства. На даний час існує багато поглядів на екологічне виховання, також багатьма педагогами розробляються ефективні форми та методи формування екологічної культури дошкільників. У той же час вивчення довкілля безпосередньо у природі та виховання любові до неї були у центрі уваги класиків педагогіки: К. Ушинського, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського.